

Dr. sc. Maja Čolaković, redovna profesorica

Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Bosna i Hercegovina

PRAVNA REGULACIJA POTPOMOGNUTOG UMIRANJA

Sažetak: Eutanazija i potpomognuto samoubistvo, jednim imenom – potpomognuto umiranje kontroverzno je etičko, filozofsko, medicinsko, religijsko i pravno pitanje, koje vjekovima zaokuplja pažnju društva. U novije vrijeme u Evropi i ostatku svijeta primjetan je trend legalizacije potpomognutog umiranja, mada je ono u većini zemalja još uvijek zabranjeno i inkriminirano.

Odluke Evropskog suda za ljudska prava, počevši od slučaja *Pretty protiv Ujedinjenog kraljevstva* iz 2002. pa naovamo, pokazuju postepenu evoluciju njegovih stavova u pogledu prava čovjeka da odabere način i vrijeme vlastite smrti, kao sastavnog dijela prava na privatni i porodični život normiranog u čl. 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama.

U radu su prezentirani i analizirani stavovi Evropskog suda za ljudska prava o ovom pitanju te zakonodavna rješenja eutanazije i potpomognutog samoubistva u bosanskohercegovačkom i komparativnom pravu.

Ključne riječi: eutanazija, samoodređenje, privatnost, polje slobodne procjene

1. Uvod

Još od antičkih vremena diskutira se o pravu terminalno bolesnog čovjeka da skonča svoj život uz pomoć drugih, jer to ne može učiniti sam.¹ Pravo na smrt i „dostojanstveno umiranje“ predmet su filozofskih, etičkih i religijskih² promišljanja, a zahvaljujući dosezima moderne medicine i tehničko-tehnološkom napretku koji omogućavaju „inovirane“ načine medicinski potpomognutog umiranja, u savremenom

¹ Vidjeti osvrt na historijski razvoj i shvaćanje eutanazije: Dragutin Novaković, *Eutanazija i situacije umiranja*, Revija za sociologiju, br. 21, 1990, str. 194, 195; Nevena Aljinović, Ana Jeličić, *Pravo na smrt? Eutanazija od antike do suvremenog doba*, JAH, Vol. 14/2, No. 28, 2023, str. 327, 329-341.

² O odnosu najvažnijih religija u pogledu prava na smrt i eutanazije vidjeti: Council of Europe Publishing (ed.), *Euthanasia – Volume I, ethical and human aspects*, Strasbourg, 2003, str. 131-156; Nevena Aljinović, Ana Jeličić, op. cit, str. 341-345.

društvu to je postalo i složeno pravno pitanje. Ono izaziva kontroverzu i brojne pravne dileme te tjera zakonodavca da na njega adekvatno odgovori.³

Pojam potpomognuto umiranje u doktrini i praksi sve češće se koristi kao skupni naziv za dva pojma – eutanaziju i potpomognuto samoubistvo (pomoć u samoubistvu), pa će na isti način biti korišten u ovom radu.

Eutanazija⁴ se tokom historije u praksi primjenjivala u raznovrsnim situacijama i na raznovrsne načine, te se u skladu s tim u doktrini različito definira i klasificira po više kriterija (dobrovoljna, nedobrovoljna i eutanazija bez iskazivanja pristanka; aktivna i pasivna; direktna i indirektna; oporučna).⁵ U ovom radu, pod eutanazijom se podrazumijeva radnja koju iz samilosti čini jedna osoba s namjerom da skonači život druge, najčešće terminalno bolesne osobe⁶, na njen izričit zahtjev. Potpomognuto samoubistvo obuhvata situacije u kojima uračunljiva, najčešće terminalno bolesna osoba, sama izvršava završnu radnju potrebnu da skonači svoj život, na temelju pomoći koju joj je pružila druga osoba.

O primjeni eutanazije i pomoći u samoubistvu višekratno je raspravljao Evropski sud za ljudska prava (u nastavku: ESLJP), najčešće preispitujući moguće povrede čl. 2. i čl. 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (u nastavku: EKLJP). Uvid u njegove odluke, od kojih će najvažnije i najzanimljivije ovdje biti predmet detaljnije analize, ukazuje na postepenu evoluciju njegovih stavova o granicama prava čovjeka na samoodređenje o vlastitom životu i tjelesnom integritetu, odnosno dometima prava na život.

Rasprave o pitanjima: je li potpomognuto umiranje duboko humani čin; treba li drugoj osobi priznati vlast da odlučuje o nečijoj smrti; kako izbjeći moguće zloupotrebe primjene potpomognutog umiranja, posebno iz ugla zaštite tjelesno i psihički nesposobnih osoba; je li moralno opravdano dozvoliti potpomognuto umiranje psihički oboljelim osobama ili je to opravdano samo u slučajevima terminalne fizičke bolesti; kako u

³ Ideja o pravu na smrt zasnovana je na pravu čovjeka na samoodređenje u pogledu vlastitog života i tjelesnog integriteta, odnosno njegovom ovlaštenju da raspolaže vlastitim životom do krajnjih granica i shodno tome, slobodno odabere način i vrijeme vlastite smrti. Promocija i afirmacija subjektivnog prava na smrt (*Right to die*), kao emanacije prava na život, po prvi put se dogodila u angloameričkom pravnom sistemu – Sjedinjenim Američkim Državama početkom 20. vijeka. Vidjeti detaljnije: Brunilda Bara, Gentian Vyshka, *A Right to die: a comparing discourse of case laws in United States of America, European Court of Human Rights, United Kingdom and Albania*, JAHR, Vol 5, No 9, 2014, str. 141; Nevena Aljinović, Ana Jeličić, op. cit, str. 337.

⁴ Eutanazija: *eu* – dobro, *thanatos* – smrt (grčki), u značenju „dobra, lijepa, laka, ugodna ili dostojanstvena smrt“. Vidjeti: Nevena Aljinović, Ana Jeličić, op. cit, str. 327.

⁵ Vidjeti detaljnije o klasifikaciji eutanazije: Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, *Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo – etičke dileme kriminalne politike*, Hrvatsko medicinsko pravo u svjetlu europskih standarda, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 1/2010, str. 224-228; Dragutin Novaković, op. cit, str. 196, 197.

⁶ Pod terminalnom bolešću podrazumijeva se neizlječiva fizička bolest koja rezultira smrću pacijenta u kraćem ili relativno dužem vremenskom periodu. U pojedinim zemljama potpomognuto umiranje primjenjuje se i u slučajevima pacijenata oboljelih od neizlječive psihičke bolesti ili kognitivnog poremećaja (npr. demencije), pa je radi preciznosti definicije upotrijebljen izraz „najčešće terminalno bolesne osobe“.

slučajevima eutanazije i potpomognutog samoubistva zaštiti odnos pacijent – ljekar; kako zaštititi moral i temeljne društvene vrijednosti u normiranju potpomognutog umiranja?, itd., koje se vode u Evropi i ostatku svijeta, rezultiraju različitim odgovorom nacionalnih zakonodavaca u pogledu dozvoljenosti primjene postupaka potpomognutog umiranja. U najvećem broju država eutanazija i potpomognuto samoubistvo još uvijek su zabranjeni, odnosno kriminalizirani, ali se može uočiti trend porasta zemalja koje pod striktnim uvjetima dopuštaju jedan ili oba ova postupka.

Nakon analize relevantnih odluka ESLJP-a, u nastavku rada bit će istražena pozitivnopravna rješenja potpomognutog umiranja u pravu Bosne i Hercegovine te komparativnom pravu.

2. Odluke Evropskog suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava po prvi put je razmatrao pitanje potpomognutog umiranja 2002, u sada već čuvenom predmetu *Pretty protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.⁷ Od tada se ovaj sud kontinuirano bavi različitim pravnim aspektima ovog pitanja, kao što su pravo mentalno bolesnih osoba na potpomognuto umiranje, povrede privatnosti članova porodice osobe koja se podvrgla postupku potpomognutog samoubistva, itd.

2.1. U predmetu *Pretty* fokus ESLJP-a bio je usmjeren na moguće povrede čl. 2. EKLJP-a, odnosno utvrđivanje granica prava na život normiranog navedenim članom. Osim toga, Diane Pretty je u svojoj predstavi istakla povredu čl. 3. (zabrana mučenja i nečovječnog postupanja), čl. 8. (pravo na privatni život) i čl. 9. (pravo na slobodu misli, savjesti i vjere).

U ovom slučaju radilo se o ženi oboljeloj od neizlječive degenerativne bolesti mišićnog tkiva, uslijed koje je bila paralizirana od vrata naniže, ali s neoštećenim intelektualnim sposobnostima. Znajući da je očekuje veoma bolna, mučna i nedostojanstvena posljednja faza te bolesti, bez izgleda za poboljšanjem, ona je poželjela kontrolirati vrijeme i način svog umiranja. Po engleskom zakonu, samoubistvo nije krivično djelo, ali ga zbog svog tjelesnog stanja nije mogla izvršiti bez tuđe pomoći. Zato je zatražila garanciju nadležnih državnih organa da njen suprug neće biti krivično gonjen ako joj u tome pomogne, budući da je pomaganje u samoubistvu inkriminirano. Njen zahtjev engleske vlasti su odbile. Žaleći se na kršenje čl. 2. EKLJP-a, D. Pretty je istakla da taj član, garantiranjem prava na život, čovjeku istovremeno priznaje i pravo na smrt.

Razmatrajući pitanje postojanja prava na smrt u kontekstu čl. 2, ESLJP je zauzeo stav da pravo na život zajamčeno EKLJP-om nije moguće tumačiti na način da ono u sebe uključuje i negativni aspekt. Član 2. ne bi mogao, bez izmjene njegovog smisla, biti interpretiran kao da garantira dijametralno suprotno pravo, tj. pravo na smrt, niti bi mogao stvoriti pravo na samostalno donošenje odluka, u smislu priznavanja prava pojedincu da izabere smrt umjesto života. Osim toga, shodno stavu ESLJP-a, pravo na život nije determinirano kvalitetom života pa ne podrazumijeva pravo na smrt. Stoga u kontekstu čl. 2. EKLJP-a ne postoji pravo na smrt, koje se realizira bilo posredstvom druge osobe, bilo

⁷ *Pretty v. the United Kingdom*, no. 2346/02 (Sect. 4), ECHR 2002-III (29. 4. 2002).

uz pomoć javne vlasti.⁸ Sud je utvrdio da u slučaju *Pretty* nije došlo do povrede čl. 2. Također je utvrdio da nisu povrijeđena niti njena prava iz čl. 3, 8. i 9. EKLJP-a.

Razmatrajući šta obuhvata „privatni život“ iz čl. 8, Sud je izrekao da je koncept „privatnog života“ širok pojam koji ne podliježe konačnoj definiciji, a pokriva tjelesni i psihički integritet osobe. Njime se štiti i pravo na lični razvoj i ličnu autonomiju koji su vezani za odabir osobe da izbjegne ono što smatra nečasnim i stresnim u svom životu. Utvrđujući da je ograničenje potpomognutog samoubistva u ovom slučaju nametnuto zakonom i u svrhu ostvarivanja legitimnog cilja zaštite života, a time i zaštite prava drugih, ESLJP je zauzeo stav da nisu prihvatljivi navodi aplikantice o nerazmjernosti opće prirode zabrane potpomognutog samoubistva u odnosu na njen slučaj. Odbivši zahtjev D. Pretty, nadležna nacionalna tijela nisu prekoračila polje slobodne procjene te stoga nije došlo do povrede čl. 8. EKLJP-a.⁹

Nakon predmeta *Pretty* uslijedili su predmeti *Haas protiv Švicarske*,¹⁰ *Koch protiv Njemačke*¹¹ i *Gross protiv Švicarske*¹². U ovim predmetima aplikanti su podnijeli predstavke Sudu zbog kršenja čl. 8. EKLJP, navodeći da im je povrijeđeno pravo na privatni i porodični život time što je njima ili njihovim najbližim srodnicima odbijen zahtjev za izdavanje smrtonosne doze lijeka kojom bi izvršili samoubistvo. U dva slučaja (*Haas* i *Gross*), u pitanju su bile osobe koje nisu patile od terminalne bolesti nego od različitih oblika psihičkog oboljenja ili poremećaja zbog kojih su željele skončati svoje živote.

2.2. Okolnosti slučaja *Haas* u najkraćem glase: Podnosilac predstavke patio je dvadesetak godina od ozbiljnog bipolarnog afektivnog poremećaja. S obzirom na to da mu je bolest onemogućavala dostojanstven život, zatražio je od jednog švicarskog udruženja koje nudi pomoć pri izvršenju samoubistva da mu u tome pomogne. Kako bi to realizirali, Haas je zamolio nekoliko psihijataru da mu prepisu smrtonosnu supstancu (natrijum pentobarbital) na recept, ali su oni to odbili. Nije uspio ni u zahtjevu upućenom institucijama na različitim nivoima vlasti da mu odobre dobivanje navedene supstance bez recepta, a na ime udruženja. Nakon što je njegova žalba odbijena na upravnim sudovima, odbacio ju je 2006. i Savezni sud, uz obrazloženje da se mora napraviti razlika između prava osobe da odlučuje o vlastitoj smrti – koje nije sporno, i prava na pomoć države ili treće strane pri izvršenju samoubistva, koje se ne može izvesti iz odredaba EKLJP-a. U aplikaciji ESLJP-u gospodin Hass je naglasio da njegovo pravo na skončanje života na siguran i dostojanstven način nije poštovano u Švicarskoj, jer je za nabavku smrtonosne supstance bilo nužno pribaviti liječnički recept koji se izdaje na osnovu temeljne psihijatrijske procjene.

ESLJP je našao da u ovom slučaju nije došlo do povrede čl. 8. EKLJP-a. Obrazlažući svoju odluku, istakao je da pravo pojedinca da odlučuje o načinu i vremenu skončanja svog života, ako je sposoban o tome formirati slobodnu volju i djelovati u skladu s njom, jeste jedan od aspekata prava na poštovanje privatnog života. Međutim, kako je

⁸ § 38-40. *Pretty v. the United Kingdom*.

⁹ § 61, 67-78. *Pretty v. the United Kingdom*; Podnositeljica predstavke umrla je od posljedica bolesti samo nekoliko sedmica nakon što je ESLJP donio navedenu odluku.

¹⁰ *Haas v. Switzerland*, no. 31322/07 [2011] ECHR 2422 (20. 1. 2011).

¹¹ *Koch v. Germany*, no. 497/09 ECHR 2013/1 (19. 7. 2012).

¹² *Gross v. Switzerland*, no. 67810/10 (30. 11. 2014).

Sud naveo, za razliku od slučaja *Pretty*, slučaj *Haas* ne tiče se slobode umiranja i mogućeg imuniteta za osobu koja drugoj osobi pomaže pri samoubistvu. Ovdje je ključno pitanje postoji li prema čl. 8. „pozitivna obaveza“ države da podnositelju predstavke osigura da bez liječničkog recepta, a što je suprotno domaćim propisima, nabavi supstancu koja bi mu omogućila bezbolnu i pouzdanu smrt.¹³

Razmatrajući ovo pitanje, ESLJP je utvrdio da odredbe švicarskog zakonodavstva kojima se normira izdavanje natrijum pentobarbitala isključivo uz liječnički recept imaju legitiman cilj, a to je zaštita ljudi od ishitrenih odluka te sprečavanje zloupotreba, što su znatni mogući rizici u sistemu koji olakšava pristup potpomognutom samoubistvu.¹⁴ Pritom se ESLJP složio sa stavom tamošnjeg Saveznog suda da čl. 2. EKLJP-a obavezuje države na uspostavljanje procedure koja će spriječiti pojedinca da skonča svoj život ako njegova odluka nije donesena slobodno i uz potpuno razumijevanje njenih posljedica. Zahtjev za receptom, izdanim na osnovu temeljne psihijatrijske procjene, sredstvo je za zadovoljenje te obaveze, te je potrebno utvrditi je li gospodin Haas imao djelotvoran pristup liječničkoj procjeni koja bi mu možda omogućila propisivanje natrijum pentobarbitala. Sud je procijenio kako nije vjerojatna njegova tvrdnja o nemogućnosti pronalaska liječnika specijaliste koji bi bio voljan da mu u tome pomogne.¹⁵

ESLJP je također konstatirao da se među državama članicama još uvijek ne nazire konsenzus o pitanju prava pojedinca da izabere kako i kada će umrijeti. Iako je potpomognuto samoubistvo u nekim državama članicama Vijeća Evrope dekriminalizirano, barem djelomično, ipak ogromna većina njih daje primat zaštiti života pojedinca u odnosu na njegovo pravo da ga skonča.¹⁶ Kao i u predmetu *Pretty*, Sud je i u slučaju *Haas* potvrdio da se državama ostavlja široko polje slobodne procjene u odmjeravanju suprotstavljenih interesa pojedinca i društva u odnosu na ovo pitanje. Čak i pod pretpostavkom da države imaju pozitivnu obavezu usvojiti mjere za omogućavanje dostojanstvenog čina samoubistva, švicarske vlasti u slučaju *Haas* nisu propustile ispuniti ovu obvezu.¹⁷

¹³ Sud je uz to istakao da su i okolnosti slučaja drugačije su u odnosu na slučaj *Pretty*. Podnositelj predstavke ne može se smatrati nemoćnim, jer se ne nalazi u terminalnoj fazi neizlječive degenerativne bolesti koja bi ga spriječila da sebi oduzme život. § 51-53. *Haas v. Switzerland*.

¹⁴ Shodno odredbama krivičnog zakonodavstva, u Švicarskoj se navođenje na samoubistvo ili pomaganje u izvršenju samoubistva tretira kao krivično djelo i kažnjava minimalnom kaznom od pet godina zatvora ili novčanom kaznom, isključivo ako je zasnovano na sebičnom motivu (koristoljublju). Ove odredbe ne odnose se na liječnike koji propisuju smrtonosne supstance pacijentima koji žele umrijeti, jer oni to ne čine iz sebičnih motiva. Ipak, na liječnike se odnose posebni propisi o propisivanju lijekova koji predviđaju njihovu krivičnu odgovornost za neopravdano izdane recepte. Savezni sud Švicarske kao apelacioni sud već je potvrdio jednu presudu kojom je psihijatar oglašen krivim na temelju navedenih odredaba, jer je u namjeri da pacijentu pomogne u izvršenju samoubistva zanemario njegovu nesposobnost da razumno i slobodno procijeni svoju odluku o okončanju vlastitog života. Vidjeti detaljnije: [Strasbourgobservers.com](https://strasbourgobservers.com), *Haas v. Switzerland and Assisted Suicide*, <https://strasbourgobservers.com/2011/01/27/haas-v-switzerland-and-assisted-suicide/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

¹⁵ § 56-60. *Haas v. Switzerland*.

¹⁶ § 55. *Haas v. Switzerland*.

¹⁷ § 61. *Haas v. Switzerland*.

2.3. Nedugo nakon donošenja odluke u predmetu *Haas*, ESLJP je raspravljao o predstavci Nijemca Urlicha Kocha, podnesenoj povodom odbijanja njemačkih vlasti da njegovoj pokojnoj supruzi, oboljeloj od neizlječive senzomotorne kvadriplegije, dadnu odobrenje za kupovinu smrtonosne supstance kojim bi mogla počiniti samoubistvo. Budući da je potpomognuto samoubistvo u Njemačkoj inkriminirano, gospodin Koch je s njom otputovao u Švicarsku i ona je tamo izvršila ovaj čin. Prije toga, njemački sudovi odbili su njihov zahtjev za nabavku smrtonosne supstance. U predstavci ESLJP-u podnositelj je naveo kršenje čl. 8. EKLJP-a, svog i svoje supruge. Također je naveo povredu čl. 13. EKLJP-a (pravo na djelotvorni pravni lijek), smatrajući da pred nacionalnim sudovima nije imao djelotvoran pravni lijek, jer su ovi zauzeli stajalište da on nakon smrti supruge nema trajni individualizirani pravni interes da se njen slučaj ispita.¹⁸

ESLJP je u svojoj odluci ponovio stav zauzet u predmetu *Pretty*, a potom dalje razrađen u predmetu *Haas*, o pravu pojedinca da odluči o načinu i vremenu završetka vlastitog života, pod uvjetom da je sposoban slobodno formirati vlastitu volju i djelovati u skladu s tim, kao jednom od aspekata prava na poštovanje privatnog života iz čl. 8. EKLJP-a. Uzimajući u obzir izuzetno blizak odnos između podnositelja zahtjeva i njegove pokojne supruge te njegovu neposrednu uključenost u ostvarenje njene želje da skonča svoj život, Sud je zaključio da podnositelj zahtjeva može opravdano tvrditi da je izravno pogođen odbijanjem nadležnih njemačkih tijela da im odobri nabavu smrtonosne doze natrijum pentobarbitala, kao i da ispita osnovanost njegovog zahtjeva podnesenog nakon suprugine smrti. Stoga je utvrdio povredu podnositeljevog prava na privatni život iz čl. 8. EKLJP-a.¹⁹ Međutim, navode iz predstavke o povredi prava na privatni život njegove supruge ESLJP je ocijenio nedopuštenim, pozivajući se na svoju već ustaljenu praksu koju nastoji slijediti u interesu „predvidljivosti, pravne sigurnosti i jednakosti pred zakonom, premda na to nije formalno obavezan“. Shodno toj praksi, pravo iz čl. 8. višekratno je ocijenjeno kao pravo izrazito lične prirode koje pripada kategoriji neprenosivih prava, pa se na njega ne mogu pozivati bračni (vanbračni) partneri, srodnici ili drugi nasljednici preminule osobe.²⁰

2.4. Tri godina nakon slučaja *Haas* ESLJP je razmatrao još jedan slučaj protiv Švicarske vezan za potpomognuto samoubistvo. To je slučaj *Gross*, karakterističan zbog nekoliko okolnosti. Radilo se o ženi koja nije bolovala od terminalne bolesti, nego je već duže vrijeme željela skončati vlastiti život kako bi izbjegla patnje izazvane postepenim nazadovanjem njenih mentalnih i fizičkih sposobnosti. Neuspješno je pokušala samoubistvo 2006. i bila nakon toga hospitalizirana. Ipak, nije ju napustila želja da se ubije, ali se plašila da će ponovo biti neuspješna u izvršenju tog čina. Budući da nije mogla

¹⁸ Osim pitanja već razmatranog u predmetu *Haas* – postojanje „prava na pomoć pri počinjenju samoubistva“ prema EKLJP-u, te pozitivne obaveze države u tom području, slučaj *Koch* otvorio je i jedno pitanje s aspekta dopuštenosti predstavki: može li se podnositelj zahtjeva smatrati žrtvom povrede prava zajamčenog EKLJP-om u ime svoje pokojne supruge ili samo u svoje vlastito ime? Vidjeti: Grégor Puppink, Andreea Popescu, *Koch v. Germany: The ECHR called again to decide on assisted suicide*, European Centre for Law and Justice, <https://eclj.org/koch-v-germany-the-echr-called-again-to-decide-on-assisted-suicide>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

¹⁹ § 46-54. *Koch v. Germany*.

²⁰ § 78-80. *Koch v. Germany*.

pronaći liječnika koji bi joj htio propisati odgovarajuću dozu smrtonosne tvari, te da su je u dobivanju odobrenja za njegovu nabavku odbila i nadležna nacionalna tijela, 2010. je podnijela predstavku ESLJP-u zbog kršenja čl. 8. EKLJP-a. Istakla je da joj švicarske vlasti nisu dopustile da odluči kada i kako će skončati svoj život. Vijeće Suda je 2013. ustanovilo da je došlo do povrede ovog člana, jer je nepostojanje dovoljno jasnih kriterija za određivanje u kojim se slučajevima u Švicarskoj može putem recepta izdati lijek za smrtonosnu dozu natrijum pentobarbitala podnositeljici prouzrokovalo visok stepen patnje.^{21,22} Sud pritom nije zauzeo stav jesu li švicarske vlasti podnositeljici trebale omogućiti izdavanje smrtonosne doze tvari koja bi dovela do skončanja njezinog života. Na zahtjev švicarske vlade, slučaj je potom proslijeđen Velikom Vijeću.

Tokom trajanja postupka pred ESLJP-om podnositeljica je i dalje pokušavala dobiti recept za natrijum pentobarbital. U tome je konačno uspjela, pa je preminula od posljedica njegove konzumacije u novembru 2011, uz pomoć udruženja EXIT. Sud je za njenu smrt saznao tek u januaru 2014, kada ga je o tome obavijestila švicarska vlada. Ustanovljeno je da je podnositeljica skrivala informaciju o nabavci supstance od svog advokata te da je od pastora koji je volontirao u EXIT-u zahtijevala da mu zataji i informaciju o njenoj smrti, kako zbog toga postupak pred ovim sudom ne bi bio prekinut. Smatrala je da će nastavak postupka pred ESLJP-om i donošenje presude biti od koristi ostalim ljudima koji se nalaze u situaciji sličnoj njenoj. Međutim, Sud je ustanovio da ga je namjernim prešućivanjem činjenice smrti podnositeljica predstavke dovela do zavaravanja prilikom odlučivanja o meritumu. Zaključivši da je došlo do zloupotrebe prava na podnošenje zahtjeva, odbacio je njen zahtjev kao nedopušten.²³

2.5. Za razliku od prethodno navedenih slučajeva, u predmetu *Lamber i ostali protiv Francuske*²⁴ razmatrana je odluka o prekidu prehrane i hidratacije kojom se pacijentu u stanju potpune ovisnosti omogućuje umjetno održavanje na životu. Nekoliko članova porodice V. Lamberta (roditelji, polubrat i sestra), podnijeli su ESLJP-u predstavku usmjerenu protiv odluke francuskog pravosuđa da on bude isključen s aparata za umjetno održavanje života. Takva odluka donesena je na temelju odluke nadležnog liječnika i uz saglasnost ostalih članova njegove porodice (supruga, druga braća i sestre), zbog stanja trajne vegetativne kome, odnosno kroničnog neurovegetativnog stanja s minimalnom dozom svijesti u koje je V. Lambert zapao 2008, nakon doživljene teške automobilske nesreće. Pokušaji njegove rehabilitacije fizioterapijom te govornim i

²¹ § 66. *Gross v. Switzerland*.

²² Za razliku od većinskog mišljenja, troje sudija iz Vijeća smatralo je da je švicarski zakon u regulaciji ovog pitanja dovoljno jasan te da je švicarska savezna sudska praksa uspostavila dovoljno jasne smjernice za primjenu postupaka potpomognutog samoubistva. Vidjeti detaljnije: Stephen Brown, *Gross v. Switzerland and Right to Die Jurisprudence in the European Court of Human Rights*, 14, Chi.-Kent J. Int'l & Comp. Law, 2014, str. 6, 7, <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/ckjicl/vol14/iss2/5/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

²³ Stephen Brown, op. cit, str. 5-8; Vlada Republike Hrvatske, Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, *Pregled prakse Europskog suda za ljudska prava – Informacije o najnovijim presudama i odlukama Europskog suda za ljudska prava*, srpanj-rujan 2014, str. 28. i 29, <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/PREGLED%20PRAKSE/pregled%20prakse%20314.pdf>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

²⁴ *Lambert and Others v. France*, no. 46043/14 ECHR 185 (2015).

jezičnim terapijama nisu urodili pozitivnim rezultatom. Nakon što je u takvom stanju proveo narednih pet godina, liječnik je donio odluku o obustavi umjetnog hranjenja i hidratacije. Zbog nesaglasnosti svih članova porodice V. Lamberta s takvom odlukom, vođen je postupak pred više nacionalnih upravnih i pravosudnih tijela te je 2014. Državni savjet konačno presudio da se prvobitna odluka liječnika o obustavi liječenja ne može smatrati nezakonitom.

Podnositelji predstavke ESLJP-u istakli su povredu čl. 2. EKLJP-a. Sud je utvrdio da u ovom slučaju nije došlo do njegove povrede. U obrazloženju je naveo da među državama članicama Vijeća Evrope ne postoji konsenzus u pogledu dopuštenosti prekidanja umjetnog održavanja života, tako da to pitanje spada u polje slobodne procjene svake države. Primarno je na nacionalnom državnom organu da utvrdi je li odluka o prestanku liječenja u skladu s relevantnim nacionalnim propisima i odredbama EKLJP-a, te da utvrdi kolidiraju li želje pacijenta o završetku života s nacionalnim propisima, dok je zadatak ESLJP-a da provjeri je li se država pritom pridržavala svojih pozitivnih obaveza iz čl. 2. Shodno stavu ESLJP-a, relevantne odredbe francuskog zakonodavstva dovoljno su jasne da bi precizno kontrolirale liječničke odluke u ovakvim situacijama, a cjelokupni proces odlučivanja bio je kompatibilan sa čl. 2 EKLJP-a, tako da je francuski Državni savjet u ovom slučaju donio pravilnu odluku.²⁵

2.6. Pitanje je li čin eutanazije protivan pravu na život ESLJP je po prvi put preispitivao u predmetu *Mortier protiv Belgije*²⁶. Predstavku je podnio sin žene oboljele od hronične depresije, zbog koje se ona, na temelju procjene i saglasnosti nadležnih liječnika, podvrgla eutanaziji.²⁷ Međutim, nije poslušala njihov savjet da o toj namjeri obavijesti svoju djecu. Eutanaziju je u javnoj bolnici izvršio liječnik, profesor D., po propisanoj proceduri. Nakon što je bolnica obavijestila podnositelja zahtjeva o eutanaziji njegove majke, on je zatražio na uvid njenu medicinsku dokumentaciju. Tada je bolnica utvrdila da se u njoj ne nalazi izjava o eutanaziji gđe Mortier. Savezni odbor za reviziju i procjenu eutanazije, čiji član je bio i profesor D., utvrdio je da je njena eutanazija bila provedena u skladu sa zakonom o eutanaziji. Podnositelj zahtjeva potom je podnio pritužbu protiv profesora D. liječničkom udruženju, ali zbog povjerljivosti tog postupka nije bio obaviješten o njegovom ishodu. Uslijedila je krivična prijava sina protiv nepoznatih osoba, zbog propusta počinjenih u postupku eutanazije njegove majke. Taj postupak okončan je nalazom tužiteljstva da je eutanazija gđe Mortier izvedena u skladu s uvjetima propisanim zakonom.

Pozivajući se na članove 2. i 8. EKLJP-a, podnositelj zahtjeva je u predstavci ESLJP-u naveo da Belgija nije ispunila svoje pozitivne obveze da zaštiti život njegove majke, kao ni da njemu, čija je majka umrla nakon postupka eutanazije, osigura pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.

Kad je riječ o povredi čl. 2. EKLJP-a, ESLJP je istaknuo, analogno predmetu *Pretty*, da navedeni član ne garantira pravo na potpomognuto umiranje bilo od strane druge osobe bilo uz pomoć javne vlasti. Ako država dopušta i normira tu mogućnost, onda mora izbalansirati mogući suprotstavljeni privatni interes pojedinca da zaštiti svoje pravo na ličnu autonomiju i javni interes države da zaštiti život osoba pod njenom jurisdikcijom.

²⁵ § 40-53. *Lambert and Others v. France*.

²⁶ *Mortier v. Belgium* 78017/17, Judgment 4.10.2022 [Section III].

²⁷ U Belgiji je eutanazija pod određenim uvjetima dozvoljena. Vidjeti: *Infra*, poglavlje 3.

Te interese treba izbalansirati uzimajući u obzir konkretne okolnosti svakog pojedinog slučaja. Premda čl. 2. ne garantira pravo na potpomognuto umiranje, ipak primjena ovih postupaka sama po sebi nije nespojiva s obavezom države iz navedenog člana. Cilj dekriminalizacije potpomognutog umiranja je da pojedincima omogući da izbjegnu ono što bi po njihovom mišljenju moglo biti mučan i nedostojanstven kraj života, pa se ne može tumačiti da čl. 2. zabranjuje dekriminalizaciju potpomognutog umiranja. Sud je ponovio svoj stav iz predmeta *Haas* da ovaj član EKLJP-a obavezuje nadležna tijela spriječiti pojedinca da skonča svoj život ako njegova odluka nije donesena slobodno i uz potpuno razumijevanje njezinih posljedica. Posebna zaštita pritom treba biti osigurana u slučajevima eutanazije maloljetnih i psihički oboljelih osoba, kako bi se izbjegle moguće zloupotrebe.²⁸

Istražujući je li Belgija ispunila svoju pozitivnu obavezu da zaštiti život gđe Mortier, ESLJP je našao da je belgijski zakonodavni okvir, koji uređuje proceduru što prethodi eutanaziji, osigurao da odluka pojedinca o prekidu vlastitog života bude donesena slobodno i svjesno, a posebno kada je riječ o osobama s duševnim smetnjama. Stoga je, uzimajući u obzir i široko polje slobodne procjene koju države uživaju u tom području,²⁹ zaključio da je belgijski zakon bio u skladu sa čl. 2. EKLJP-a.³⁰

Što se tiče navoda podnositelja o povredi čl. 8. EKLJP-a, ESLJP je utvrdio da njegovo pravo zaštićeno ovim članom nije bilo povrijeđeno samo zbog činjenice da je njegova majka bila podvrgnuta eutanaziji. U pogledu prigovora da on nije bio obaviješten niti je mogao učestvovati u postupku eutanazije, ESLJP je morao procijeniti je li u ovom slučaju uspostavljena pravedna ravnoteža između dva suprotstavljena interesa – podnositeljeve želje da bude uz svoju majku u posljednjim trenucima njenog života i majčinog prava na poštovanje njene želje i njene lične autonomije. Sud je utvrdio obavezu liječnika da obavijeste srodnike o pacijentovom zahtjevu za eutanazijom samo ako je to bila pacijentova izričita želja. U protivnom, liječnici nisu smjeli kontaktirati njegove srodnike, zbog obaveze čuvanja liječničke tajne. U ovom slučaju, liječnici su majci podnositelja zahtjeva nekoliko puta predložili da uspostavi kontakt sa svoje dvoje djece, ali se ona tome višekratno usprotivila. Gđa Mortier je na kraju ipak poslala e-mail djeci obavještavajući ih o želji da se podvrgne eutanaziji, ali podnositelj zahtjeva nije reagirao na taj e-mail. Slijedom navedenog, ESLJP je zaključio da su liječnici poduzeli sve razumne korake koji su bili u skladu sa zakonom, obavezom čuvanja liječničke tajne te etičkim smjernicama. Sud je također naglasio da je poštovanje povjerljive prirode zdravstvenih informacija bilo ključno načelo pravnih sistema svih ugovornih stranaka EKLJP-a, ne

²⁸ § 116-156. *Mortier v. Belgium*.

²⁹ ESLJP je u predmetu *Mortier* po prvi put uspostavio smjernice o tome kako primijeniti polje slobodne procjene u određivanju balansa između suprotstavljenih interesa pojedinca na privatni život i interesa države u zaštiti prava na život. Vidjeti detaljnije: Paulien Walraet, *Case Mortier V. Belgium: The Balance Between the Right to Life and the Right to Respect for Private Life in the Light of Euthanasia*, *European Journal of Health Law*, 30, 2023, str. 488.

³⁰ Sud je našao povredu čl. 2. samo u procesnom aspektu, jer naknadno provedena krivična istraga nije bila u skladu s uvjetom neovisnosti i hitnosti. Vidjeti detaljnije: Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, *Pregled prakse Europskog suda za ljudska prava, Informacije o novim presudama i odlukama Europskog suda za ljudska prava*, rujna – prosinac 2022, str. 7-12, <https://uredzastupnika.gov.hr/edukacija-o-konvenciji-137/pregledi-prakse-europskog-suda-za-ljudska-prava/172>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

samo radi zaštite privatnosti pacijenata već i radi očuvanja njihova povjerenja u liječničku struku i zdravstvene usluge općenito. Nadležna tijela su u skladu s tim uspostavila pravednu ravnotežu između navedenih suprotstavljenih interesa. ESLJP je na temelju svega zaključio da nije došlo do povrede članka 8. EKLJP-a.³¹

2.7. Najnoviji predmet u kojem je ESLJP raspravljao o pravu terminalno bolesnog čovjeka da skonači vlastiti život uz asistenciju drugih osoba je *Dániel Karsai protiv Mađarske*.³² Podnosilac predstavke bio je 47-godišnji advokat i borac za ljudska prava, obolio od amiotrofične lateralne skleroze (ALS) ili Lou Gehrigove bolesti. Radi se o progresivnoj i neizlječivoj neurodegenerativnoj bolesti koja se manifestira postepenim gubitkom kontrole mišića, uslijed čega bivaju onesposobljeni hod, govor, gutanje i disanje. Ova bolest neizostavno okončava smrću. Gospodin Karsai želio je skratiti posljednju i najtežu fazu svoje bolesti nekim oblikom potpomognutog umiranja, pa je podnio zahtjev da mu to bude odobreno dok je još bio fizički sposoban da to samostalno učini. Međutim, nije mu udovoljeno, jer je u Mađarskoj potpomognuto samoubistvo inkriminirano, čak i u slučajevima pomoći neizlječivo bolesnim osobama, s eksteritorijalnim dejstvom.³³

D. Karsai se u zahtjevu podnesenom ESLJP-u pozvao na kršenje čl. 8. samostalno i u vezi s čl. 14. (zabrana diskriminacije). Naveo je da ne može okončati svoj život uz pomoć drugih te da je u tom pogledu diskriminiran u odnosu na neizlječivo bolesne pacijente koji se nalaze na terapijama za umjetno održavanje života, jer oni mogu zatražiti obustavu liječenja.³⁴ Osim ovih, pozvao se i na povredu čl. 3. i čl. 9.³⁵

ESLJP je zauzeo stav da podnositeljeva prava nisu povrijeđena. Konstatirao je da je uočljiv trend legalizacije potpomognutog umiranja u Evropi, mada ga većina država članica Vijeća Evrope još uvijek krivičnopravno sankcionira. Iz tumačenja odredaba relevantnih međunarodnih dokumenata ne može se izvući zaključak da se države savjetuju ili da se od njih zahtijeva legalizacija potpomognutog umiranja. Budući da postoje snažne društvene implikacije i rizici zloupotrebe ovog čina, ESLJP je ponovio svoj već poznati stav da kao supranacionalni sud državama ostavlja široko polje slobodne procjene u pogledu pronalaska odgovarajuće ravnoteže između zaštite prava pojedinca na život i prava na poštovanje njegovog privatnog života i njegove lične autonomije.³⁶ Sud se također pozvao na svoje ranije stajalište iz predmeta *Haas* i *Mortier*, konstatirajući da dekriminalizacija eutanazije i potpomognutog samoubistva u pojedinim državama ima kao cilj omogućiti pojedincima slobodan izbor, kako bi izbjegli ono što bi, po njihovom mišljenju, bio nedostojanstven i mučan kraj života. Pravo na život se stoga ne može tumačiti kao da *per se* zabranjuje uvjetnu dekriminalizaciju ovih oblika potpomognutog umiranja. Međutim, da bi se postigla kompatibilnost sa čl. 2. EKLJP-a, takva

³¹ Ibid.

³² *Dániel Karsai v. Hungary*, no. 32312/23, Judgment 13. 6. 2024 [Section I], Final 2. 9. 2024.

³³ § 93. *Dániel Karsai v. Hungary*.

³⁴ Shodno tamošnjem zakonu o zdravstvenoj zaštiti, pravo pacijenta na samoodređenje obuhvata i ovlaštenje da pod propisanim uvjetima odbije terapiju za umjetno održavanje života. Vidjeti detaljnije u obrazloženju odluke ESLJP-a: § 18-25 *Dániel Karsai v. Hungary*.

³⁵ Podnosilac predstavke umro je nedugo nakon što se Sud donio svoju odluku. Daily News Hungary, <https://dailynewshungary.com/hr/daniel-karsai-passes-away-at-47/>, dostupno: 15. 12. 2024.

³⁶ § 144, 152. *Dániel Karsai v. Hungary*.

dekriminalizacija mora biti popraćena odgovarajućim i dovoljnim zaštitnim mjerama za sprečavanje zloupotrebe, čime se istovremeno osigurava poštovanja prava na život. U ispitivanju jesu li mađarske vlasti propustile uspostaviti pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih interesa podnositelja zahtjeva i interesa države, Sud je dao negativan odgovor te zaključio da one u tom domenu nisu prekoračile polje slobodne procjene.³⁷

Zaključujući svoje razmatranje o navodnoj povredi čl. 8. EKLJP-a i konstatirajući kako do nje u slučaju *Karsai* nije došlo, ESLJP je ponovo naglasio da bi EKLJP trebalo tumačiti i primjenjivati u svjetlu današnjice. Potrebu za odgovarajućim pravnim mjerama stoga treba stalno preispitivati, uzimajući u obzir dostignuti nivo razvoja u evropskim društvima i međunarodne standarde medicinske etike u tom domenu.³⁸

Kad je riječ o navodnoj diskriminaciji, Sud je utvrdio da većina država članica priznaje i regulira pravo na odbijanje ili prekid terapije za umjetno održavanje života. Ono je suštinski povezano s jednim od temeljnih prava pacijenta – pravom na informiranje i pristanak, te je predmet posebnog razmatranja i regulacije zbog potrebe zaštite, među ostalim, i prava na život. Shodno stavu ESLJP-a, ovo pravo razlikuje se od prava na potpomognuto umiranje. Sud smatra opravdanim odluku Mađarske da zbog više razloga ostane pri apsolutnoj zabrani potpomognutog samoubistva. Jedan od tih razloga je i rizik zloupotrebe ovih postupaka, pri čemu on može ići mnogo šire od rizika uključenog u postupke umjetnog održavanja života. Zato je razlika u tretmanu ovih dviju kategorija objektivno razumna i opravdana, tako da nije bilo diskriminacije D. Karsaia, odnosno kršenja čl. 14. u vezi s čl. 8. EKLJP-a.^{39,40}

3. Pozitivno pravo

Kao što je u predmetu *Karsai* konstatirao ESLJP, premda većina država članica Vijeća Evrope još uvijek inkriminira potpomognuto umiranje, ipak je primjetan postepeni porast broja zemalja koje dozvoljavaju neki od njegovih oblika. Taj trend legalizacije naročito je uočljiv posljednjih godina i ne odnosi se samo na Evropu već i pojedine zemlje u ostatku svijeta. Neke zemlje donijele su posebne propise, a u drugima su postupci potpomognutog umiranja dekriminalizirani odlukama tamošnjih sudova.

3.1. Od država koje dozvoljavaju potpomognuto umiranje, u manjem broju dozvoljena su oba njegova oblika – eutanazija i potpomognuto samoubistvo, dok je u ostalim dozvoljeno samo potpomognuto samoubistvo. Eutanazija je legalizirana u pet

³⁷ § 166-167. *Dániel Karsai v. Hungary*.

³⁸ § 167. *Dániel Karsai v. Hungary*

³⁹ § 173-177. *Dániel Karsai v. Hungary*

⁴⁰ Ovaj stav nije bio unison. Sudija Felici je smatrao da je D. Karsai diskriminiran. Istakao je da se ne može primijeniti analogija između osobe koja je terminalno bolesna, a nije podvrgnuta terapiji za umjetno održavanje života i kojoj se ne dozvoljava da umre uz tuđu pomoć te osobe koja je terminalno bolesna i prima takvu terapiju, pa joj se dopušta da umre nakon što zatraži njen prekid. Vidjeti detaljnije: Stevie Martin, *Dániel Karsai v. Hungary: Further clarification of state obligations in the context of assisted dying*, Strasbourg Observer, <https://strasbourgobservers.com/2024/11/26/daniel-karsai-v-hungary-further-clarification-of-state-obligations-in-the-context-of-assisted-dying/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

država članica Vijeća Evrope: Holandiji,⁴¹ Belgiji,⁴² Luksemburgu,⁴³ Španiji⁴⁴ i Portugalu.⁴⁵ U ovim državama izvođenje postupka eutanazije dozvoljeno je samo liječnicima, pod strogo propisanim uvjetima, dok je čin usmrćenja na zahtjev koji pričinu neka druga osoba i dalje sankcioniran odredbama krivičnog zakonodavstva.

U sedam država članica (Austrija⁴⁶, Finska, Njemačka, Italija, Lihtenštajn, Švedska, Švicarska i Škotska) zakoniti su i dostupni određeni oblici potpomognutog

⁴¹ *The Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures) Act* 2002. Zakon dozvoljava eutanaziju i određenim kategorijama maloljetnih osoba. U skladu s njegovim odredbama, liječnik može udovoljiti zahtjevu za eutanazijom maloljetne osobe starije od 16 godina, ako je nesporno da je ona sposobna razumno procijeniti svoje interese u ovoj stvari, te pod uvjetom da su u proces odlučivanja bili involvirani i njeni roditelji (čl. 2.3.). Ako je u pitanju maloljetna osoba uzrasta između 12 i 16 godina, nužno je da njeni roditelji daju saglasnost za izvršenje postupka eutanazije (čl. 2.4.).

⁴² *Loi relative à l'euthanasie* 2002. Zakon je početkom 2014. dopunjen odredbama kojima je pod određenim uvjetima dopuštena eutanazija terminalno bolesne djece, bez obzira na njihovu dob i uz saglasnost njihovih roditelja. La Libre, *Le Roi a signé la loi sur l'extension de l'euthanasie*, <https://www.lalibre.be/belgique/2014/03/02/le-roi-a-signé-la-loi-sur-l'extension-de-l'euthanasie-VQZEAKAXR5C6PDEQR36A5P7TN4/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

⁴³ *La loi du 16 mars 2009 sur l'euthanasie et l'assistance au suicide* 2008. Eutanazija je ovim zakonom dozvoljena samo odraslim, punoljetnim osobama.

⁴⁴ *Ley Orgánica 3/2021, de 24 de marzo, de regulación de la eutanasia*. Zakon dopušta eutanaziju osobama starijim od 18 godina, oboljelim od terminalne bolesti ili teške, hronične i onesposobljavajuće bolesti, pod uvjetom da su sposobne o tome samostalno i dobrovoljno formirati i saopštiti svoju odluku.

⁴⁵ *Lei no° 22/2023, de 25 de maio*; Zakon je u portugalskom parlamentu izglasan na temelju podrške vladajućih socijalista, ali su mu se desno orijentirane opozicione stranke žestoko usprotivile, zahtijevajući da o ovom pitanju bude organiziran referendum. Zakon još uvijek nije stupio na snagu. Vidjeti detaljnije: § 60. *Dániel Karsai v. Hungary*; BBC, *Portuguese parliament votes to allow limited euthanasia*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-65574311>, pristupljeno: 15. 12. 2024; DW, *Portuguese parliament approves euthanasia*, <https://www.dw.com/en/portuguese-parliament-approves-euthanasia/a-65611228>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

⁴⁶ Austrija je zakonski regulirala potpomognuto samoubistvo u decembru 2021, nakon što je Ustavni sud godinu dana ranije donio odluku da je austrijska zabrana ovog čina prestroga, jer ima eksteritorijalno dejstvo, te da da krši pravo na samoodređenje pojedinca. Vidjeti detaljnije: BBC, *New law allowing assisted suicide takes effect in Austria*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-59847371>, pristupljeno: 15. 12. 2024; WFRTDS, <https://wfrtds.org/worldmap/austria/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

samoubistva. U Italiji⁴⁷ i Njemačkoj⁴⁸ ovi postupci dekriminalizirani su putem sudskih odluka, dok propisi koji uređuju primjenu postupaka potpomognutog umiranja još uvijek nisu usvojeni.⁴⁹

Inicijative za donošenje zakona iz ove oblasti već neko vrijeme postoje u Francuskoj⁵⁰ i Sloveniji,⁵¹ a njihova realizacija nedavno je započela i u britanskom parlamentu (Engleska i Vels).⁵²

Kad su u pitanju države van evropskog kontinenta, potpomognuto samoubistvo legalizirano je u jedanaest saveznih država Sjedinjenih Američkih Država. Također, dostupno je i legalno u svim državama Australije te na Novom Zelandu. U Kanadi su eutanazija i potpomognuto samoubistvo dopušteni na temelju odluke Vrhovnog suda.⁵³ Od

⁴⁷ Ustavni sud Italije utvrdio je u odluci br. 242, donesenoj u septembru 2019, da je izuzet od krivične odgovornosti pojedinac koji pod određenim uvjetima pomogne drugoj osobi da provede svoju neovisnu i slobodno donesenu odluku o počinjenju samoubistva. Shodno stavu Suda, ti uvjeti su: postojanje neizlječive bolesti koja prouzrokuje nepodnošljive fizičke i psihičke patnje; pacijent se održava u životu terapijama za umjetno održavanje života; valjan pristanak informiranog pacijenta sposobnog da ga samostalno iskaže. Ova odluka potaknuta je slučajem talijanskog DJ-a Faboa (Fabiano Antoniani), koji je nakon doživljene automobilske nesreće 2014. postao slijep i tetraplegičar, te je nakon pet godina života u takvom stanju, ne mogavši ishoditi potpomognuto samoubistvo u Italiji, to učinio u Švicarskoj. Prijatelj koji ga je pratio na putu u Švicarsku po povratku je bio pod krivičnom istragom zbog sumnje na počinjenje krivičnog djela „navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu“. Vidjeti detaljnije: G. Delogu, D. Morena, V. Tortorella, F. Perna, M. Arcangeli, R. Rinaldi, *First Case of Medically Assisted Suicide in Italy Set New Legal Perspectives*, Clin Ter 2024, 175 (1):7-10 doi: 10.7417/CT.2024.5026, str. 7-8.

⁴⁸ Zbog tragičnih iskustava s nacističkim zločinima u II svjetskom ratu, u Njemačkoj javnosti ne dolazi u obzir započinjati raspravu o eutanaziji. Pomaganje u samoubistvu dopušteno je kada ga čini pojedinac, ali je zabranjeno kada ga čini organizacija koja ima namjeru profesionalno organizirati postupke potpomognutog samoubistva. Savezni ustavni sud 2020. objavio je neustavnom zabranu profesionalnog organiziranja potpomognutog samoubistva. Sredinom 2023. u njemačkom parlamentu započele su rasprave o dva prijedloga zakona kojima se normira potpomognuto samoubistvo. Vidjeti: WFRDTS, <https://wfrtds.org/worldmap/germany/>, pristupljeno: 15. 12. 2024; DW, *Assisted suicide: Germany weighs autonomy and ethics*, <https://www.dw.com/en/assisted-suicide-germany-weighs-autonomy-and-ethics/a-66111477>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

⁴⁹ § 60, 61. *Dániel Karsai v. Hungary*.

⁵⁰ Dnevnik.hr, <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/macron-podrzao-prijedlog-zakona-o-kraju-zivota-rasprava-u-svibnju---837132.html>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

⁵¹ Slovenija je sredinom 2024. provela savjetodavni referendum s pitanjem: „Jeste li za donošenje zakona kojim će se regulirati pravo na pomoć pri dobrovoljnom prestanku života?“. Pozitivan odgovor dalo je 54,8 % osoba. Vidjeti: Slobodna Bosna, https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/372960/lijepa_smrt_slovenija_ce_biti_prva_drzava_u_regiji_u_kojoj_je_legalizirana_eutanazija.html#goog_rewarded, pristupljeno: 15. 12. 2024.

⁵² Krajem novembra 2024. Donji dom britanskog parlamenta usvojio je prvu verziju zakona o potpomognutom samoubistvu. Ovome slijedi višemjesečna javna rasprava i amandmani u Gornjem domu. Vidjeti: AlJazeera, *Britanski parlamentarci dali zeleno svjetlo zakonu o dobrovoljnoj eutanaziji*, https://balkans.aljazeera.net/news/2024/11/29/britanski-parlamentarci-dali-zeleno-svjetlo-zakonu-o-dobrovoljnoj-eutanaziji?traffic_source=KeepReading, pristupljeno: 15. 12. 2024.

⁵³ U pitanju je odluka Vrhovnog suda iz februara 2015. u predmetu *Carter v. Canada*. Zahtjev za potpomognuto umiranje podnijela je žena oboljela od ALS-a. Sud je zauzeo stav da je zabrana i

zemalja Latinske Amerike, potpomognuto umiranje dozvoljeno je u Ekvadoru i Kolumbiji.⁵⁴

U svim državama koje dozvoljavaju neke od oblika potpomognutog umiranja za njegovu legalnu primjenu potrebno je ispunjenje određenih uvjeta. Premda regulacija tog pitanja nije u svakoj od njih potpuno istovjetna, pod te uvjete mogu se svrstati: postojanje „odgovarajuće“ bolesti (npr. neizlječivo ili terminalno stanje, dugotrajna i teška patnja, itd.), sposobnost oboljele osobe da donese odluku o tome, njen dobrovoljni i višekratno očitovan zahtjev, minimalna životna dob, državljanstvo ili prebivalište u zemlji u kojoj se izvršava ovaj čin.⁵⁵ Osim toga, redovno je propisana i procedura odlučivanja o primjeni postupaka potpomognutog umiranja te njihovom izvođenju, kako bi u praksi bile spriječene eventualne zloupotrebe ili pogreške.⁵⁶

3.2. Regulacija potpomognutog umiranja u Bosni i Hercegovini i njoj susjednim državama nije međusobno identična, ali se može pronaći dosta sličnosti. Zajedničko je to da su postupci potpomognutog umiranja nedopušteni i potpadaju pod odredbe krivičnog zakonodavstva. Međutim, u pojedinim od ovih država normirani su privilegirani oblici krivičnih djela koja su primjenjiva na eutanaziju i potpomognuto samoubistvo.

Iako izvršenje postupaka potpomognutog umiranja u bosanskohercegovačkom pravu nije sankcionirano kao posebno krivično djelo, oni se mogu podvesti pod više krivičnih djela uređenih u krivičnim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine⁵⁷, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁵⁸ i Republike Srpske⁵⁹: „ubistvo“ ili „učestvovanje u samoubistvu“⁶⁰ („navođenje na samoubistvo ili pomaganje u samoubistvu“)⁶¹, te „nepružanje pomoći“.⁶²

sankcioniranje potpomognutog umiranja odredbama krivičnog zakonodavstva preširoka te se njome krše ljudska prava. Stoga je dopustio eutanaziju terminalno bolesnih odraslih osoba, čije zdravstveno stanje nema izgleda za poboljšanje. Također je naložio zakonodavcu da u roku od godinu dana od donošenja ove odluke usvoji zakon koji će legalizirati eutanaziju i potpomognuto samoubistvo punoljetnih i uračunljivih osoba s neotklonjivim tjelesnim ili psihičkim patnjama. Vidjeti detaljnije: § 61, 80. *Dániel Karsai v. Hungary*; Maja Čolaković, *Pravo na tjelesni integritet – privatnopravni aspekt*, Mostar, 2015, str. 30.

⁵⁴ U Kolumbiji je do legalizacije došlo na temelju odluke suda 1997. Prema: Violeta Beširević, *Bogovi su pali na teme: o ustavu i bioetici*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2/2006, str. 211. i 219.

⁵⁵ Švicarska dopušta izvršenje potpomognutog samoubistva i osobama koje nisu njeni državljani, odnosno nemaju prebivalište na njenom teritoriju.

⁵⁶ § 60, 61. *Dániel Karsai v. Hungary*.

⁵⁷ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 36/03, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023. (u nastavku: KZFBiH).

⁵⁸ Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 19/2020 - prečišćen tekst, 3/2024 i 14/2024. (u nastavku: KZBD).

⁵⁹ Krivični zakonik Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024 - odluka US BiH i 105/2024 - odluka US (u nastavku: KZRS).

⁶⁰ Čl. 166, čl. 170. KZFBiH.

⁶¹ Čl. 163, čl. 167. KZBD; Čl. 124. KZRS, čl. 129. KZRS.

⁶² Čl. 175. KZFBiH; Čl. 172. KZBD; Čl. 138. KZRS.

Za razliku od KZFBiH-a i KZBD-a koji ne sadrže takve odredbe, KZRS u odredbama kojima je sankcionirano ubistvo propisuje blažu sankciju (kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina), za učinitelja koji je učinio ovo djelo „pod posebno olakšavajućim okolnostima“.⁶³ Analogno rješenje u KZRS-u postoji i u normiranju privilegiranog oblika krivičnog djela navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu. Odnosi se na djelo pomaganje u samoubistvu koje je izvršeno. Ako je osoba pomagala drugoj u izvršenju samoubistva, pri čemu su postojale „posebno olakšavajuće okolnosti“, biće kažnjena blažom sankcijom (novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine).⁶⁴ Nema sumnje da bi se pod „posebno olakšavajuće okolnosti“ mogle podvesti, primjera radi, terminalna bolest usmrćene osobe, njeno trajno oboljenje praćeno snažnim patnjama i bolovima i sl., te da su navedene odredbe stoga primjenjive na slučajeve potpomognutog umiranja, odnosno izvršenje čina eutanazije (ubistvo) ili čina potpomognutog samoubistva (navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu).

Treba u ovom kontekstu spomenuti da se pojam eutanazija u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine izričito spominje samo u Zakonu o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata Federacije Bosne i Hercegovine⁶⁵. Mada ne daje definiciju tog pojma, u odredbi kojom uređuje pravo pacijenta na samoodlučivanje i pristanak ZPOOP izričito isključuje pravo pacijenta da se opredijeli za eutanaziju.⁶⁶ Ovo pravo isključeno je i u odredbi ZPOOP-a kojom je uređeno pravo pacijenta na sprečavanje i olakšavanje patnji i boli, tj. palijativnu njegu u posljednjem stadiju bolesti.⁶⁷

Ni Hrvatska još uvijek nije legalizirala eutanaziju i potpomognuto samoubistvo pa se na njih odnose odredbe Kaznenog zakona iz 2011. Ovi postupci mogli bi se svrstati pod dva kaznena djela: „usmrćenje“ i „sudjelovanje u samoubojstvu“.⁶⁸ Navedenim zakonom izmijenjene su ranije odredbe kaznenog zakonodavstva kojima je bilo normirano kazneno djelo „usmrćenje na zahtjev“,⁶⁹ te je uveden novi oblik kaznenog djela „usmrćenje“ – „usmrćenje na zahtjev iz suosjećanja“: „Tko usmrti drugoga na njegov izričit i ozbiljan zahtjev iz suosjećanja zbog njegovog teškog zdravstvenog stanja, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“⁷⁰ Uvjet izričitog i ozbiljnog zahtjeva podrazumijeva da je zahtjev iznesen ozbiljno i nedvosmisleno od osobe koju počinitelj usmrćuje, a ne i od treće osobe.

⁶³ Čl. 124, st. 2. KZRS.

⁶⁴ Čl. 129, st. 5. KZRS.

⁶⁵ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 40/2010. (u nastavku: ZPOOP).

⁶⁶ „Pacijent ima pravo da slobodno odlučuje o svemu što se tiče njegovog života i zdravlja, osim u slučajevima kada to direktno ugrožava život i zdravlje drugih. Pravo iz stava 1. ovog člana ne podrazumijeva eutanaziju.“ Čl. 17. st. 1. i 2. ZPOOP.

⁶⁷ Svaki pacijent ima pravo na najviši nivo olakšavanja svoje patnje i boli saglasno općeprihvaćenim stručnim standardima i etičkim principima, što podrazumijeva terapiju bola i humanu palijativnu zaštitu u posljednjem stadiju bolesti. Pravo iz stava 1. ovog člana ne podrazumijeva eutanaziju.“ Čl. 31. st. 1. i 2. ZPOOP.

⁶⁸ Čl. 112. i 114. Kaznenog zakona Hrvatske.

⁶⁹ Shodno zakonskom opisu ovog kaznenog djela, svaka osoba koja „drugog usmrti na njegov ozbiljan i izričit zahtjev kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od jedne do osam godina“ (čl. 94). Vidjeti detaljnije o regulaciji kaznenog djela „usmrćenje na zahtjev“ u Kaznenom zakonu Hrvatske iz 1997: Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, op. cit., str. 237-239.

⁷⁰ Čl. 112, st. 3. Kaznenog zakona Hrvatske.

Ozbiljnost zahtijeva znači da je osoba koja ga iznosi u potpunosti svjesna i sposobna vladati svojom voljom i upravljati svojim postupcima.^{71,72}

Kao što se može zaključiti na temelju komparacije prethodno postojećeg kaznenog djela „usmrćenje na zahtjev“ i sada važećeg „usmrćenje na zahtjev iz suosjećanja“, zakonodavac je u opis novog kaznenog djela unio motiv i razlog usmrćenja na zahtjev – suosjećanje izazvano teškim zdravstvenim stanjem usmrćene osobe. Osim toga, kazna koja se izriče za ovo djelo mnogo je blaža u odnosu na sankciju za djelo „usmrćenje na zahtjev“. To ukazuje na promjenu svjetonazora društvene zajednice u Hrvatskoj u odnosu na eutanaziju i potpomognuto samoubistvo.⁷³ Shodno stavovima doktrine, iz navedenih odredaba može se u pogledu potpomognutog umiranja uočiti „put dekriminalizaciji ili u najmanju ruku blažem kažnjavanju u odnosu prema prijašnjem stanju“.⁷⁴

Reforma materijalnog krivičnog prava u Srbiji rezultirala je donošenjem novog Krivičnog zakonika 2005. Njime su preuređene i odredbe vezane za krivična djela protiv života i tijela te je uvedeno krivično djelo „lišenje života iz samilosti“, koje dotad nije bilo normirano.⁷⁵ Ovim odredbama propisana je blaža kazna (šest mjeseci do pet godina) za počinitelja koji liši života punoljetnu osobu iz samilosti zbog teškog zdravstvenog stanja u kojem se ta osoba nalazi, a na njen ozbiljan i izričit zahtjev.⁷⁶ Osim ovog, Krivični zakonik sankcionira i krivično djelo „navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu“ te propisuje njegov privilegirani oblik ako je djelo učinjeno pod uvjetima propisanim za djelo lišenje života iz samilosti. Kazna je zatvor od tri mjeseca do tri godine.⁷⁷ Kao i kod djela „usmrćenje na zahtjev iz suosjećanja“, normiranog u hrvatskom pravu, i u navedenim djelima normiranim u srbijanskom pravu, uvjeti za privilegiranje

⁷¹ Dijana Gracin, Jadranka Herceg, Žana Kovačić, *Izazovi u razmatranjima o eutanaziji kao kaznenom djelu i činu milosrđa*, *Strategos*, 6(2), 2022, str. 137.

⁷² U Hrvatskoj se 2012. dogodio slučaj ubistva 23-godišnje djevojke koje je počinio njen otac iz samilosti. Ona se tri godine nalazila u vegetativnom stanju budne kome, trpeći izuzetno jake bolove, što je bilo posljedica doživljene nesreće. Otac ju je predano njegovao, ali joj je konačno poželio skratiti tu neizlječivu bolest i patnju te joj je ubrizgavanjem otopine tableta kroz kanilu i rezanjem vena na ruci prouzrokovao smrt. Također je neuspješno pokušao izvršiti samoubistvo. Osuđen je za krivično djelo ubistva po čl. 110. Kaznenog zakona. Vijeće je uzelo u obzir olakšavajuće okolnosti i mogućnost djelomično uvjetovane osude pa mu je izrečena blaža kazna. Budući da djevojka nije sama zahtijevala od oca da je usmrti, niti je to mogla zbog stanja u kojem se nalazila, očev čin nije se mogao podvesti pod djelo usmrćenje na zahtjev iz čl. 112. Kaznenog zakona. Vidjeti detaljnije: Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/osuden-za-ubojstvo-kceri-otac-ubio-svoje-tesko-bolesno-dijete-23-dobio-dvije-godine-zatvora-584317>, pristupljeno: 15. 12. 2024; Dnevnik.hr, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/potvrđena-zatvorska-kazna-josi-greguricu-ocu-koji-je-iz-samilosti-ubio-svoju-tesko-bolesnu-kcer---362565.html>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

⁷³ Da je pitanje regulacije potpomognutog umiranja u Hrvatskoj veoma aktuelno i značajno pokazala je i predizborna kampanja vođena povodom drugog kruga izbora za predsjednika Republike Hrvatske u decembru 2024. Jedno od pitanja postavljeno kandidatima u javnom sučeljavanju na televiziji bilo je jesu li za legalizaciju eutanazije i potpomognutog samoubistva u njihovoj državi.

⁷⁴ Op. cit., str. 137, 138.

⁷⁵ Dragana Kolarić, *Lišenje života iz samilosti u Krivičnom zakoniku Srbije – odredba koja nije dobila svoje otelotvorenje u sudskoj praksi*, *Sveske za javno pravo*, br. 17, 2014, str. 74.

⁷⁶ Čl. 117. Krivičnog zakonika Srbije iz 2005.

⁷⁷ Čl. 119, st. 2. Krivičnog zakonika Srbije.

djela su da postoji ozbiljan i izričit zahtjev osobe koja je na takav zahtjev usmrćena, te postojanje motiva usmrćenja – samilosti, potaknute teškim zdravstvenim stanjem usmrćene osobe. Za razliku od hrvatskog Kaznenog zakona koji izričito ne postavlja taj uvjet,⁷⁸ u Krivičnom zakoniku Srbije decidirano je propisano da je pasivni subjekt samo punoljetna osoba. To znači da bi lišenje života iz samilosti maloljetne osobe, kao i odrasle osobe koja nije sposobna za rasuđivanje, bilo tretirano kao obično ubistvo.⁷⁹

Krivični zakonik Crne Gore iz 2003. ima istovjetne odredbe kao što su navedene odredbe krivičnog zakonodavstva Srbije.⁸⁰

Na temelju svega može se zaključiti da je u Srbiji i Crnoj Gori, baš kao i u Hrvatskoj, došlo do ublažavanja stavova u odnosu na tretiranje potpomognutog umiranja i mada ti postupci još nisu legalizirani, tretiraju se kao privilegirani oblici krivičnog djela ubistva, odnosno usmrćenja.

4. Zaključak

Da je pravna regulacija potpomognutog umiranja veoma delikatno pitanje pokazuju i odluke ESLJP-a, koji već više od dvadeset godina kontinuirano razmatra navode o kršenju pojedinih prava zagwarantiranih EKLJP-om u slučajevima povezanim s eutanazijom i potpomognutim samoubistvom.

Na temelju analize relevantnih odluka ovog suda može se zaključiti da su njegovi stavovi o primjeni postupaka potpomognutog umiranja postepeno evoluirali, počevši od prvog predmeta *Pretty* do najnovijeg *Karsai*. To se posebno odnosi na tumačenje sadržaja čl. 8. EKLJP-a, odnosno pojma „privatni život“ zaštićenog ovim članom. U predmetu *Pretty* ESLJP je konstatirao da se pod privatnim životom podrazumijeva i „pravo na lični razvoj i ličnu autonomiju koji su vezani za odabir osobe da izbjegne ono što smatra nečasnim i stresnim u svom životu“. Premda je za D. Pretty to doslovno značilo izbjegavanje nastupajuće mučne i iscrpljujuće posljednje faze terminalne bolesti, ESLJP je ipak ustanovio da opća priroda zabrane ograničenja potpomognutog samoubistva nije nerazmjerna u odnosu na njen slučaj.

U kasnijim odlukama ESLJP je otišao dalje u tumačenju sadržaja čl. 8. Razrađujući stavove iz predmeta *Pretty*, utvrdio je da se pravo čovjeka na odabir načina i vremena vlastite smrti, pod uvjetom da je sposoban slobodno formirati volju i djelovati u skladu s tim, smatra dijelom prava na privatni i porodični život.

Preispitujući pozitivnu obavezu države da legalizira potpomognuto umiranje ili na odgovarajući način pomogne u realizaciji postupaka potpomognutog samoubistva, ESLJP je zaključio da takva obaveza države ne postoji, jer čl. 2. EKLJP ne garantira pravo na potpomognuto umiranje. Naprotiv, država u skladu sa čl. 2. ima obavezu garantirati pravo na život. Ipak, ESLJP je zauzeo stav i ponavlja ga u više novijih odluka, da primjena ovih

⁷⁸ O stavovima doktrine u pogledu kvalificiranja djela usmrćenja na zahtjev iz suosjećanja osobe mlađe od 18 godina u hrvatskom pravu vidjeti detaljnije: Dijana Gracin, Jadranka Herceg, Žana Kovačić, op. cit., str. 137, 138.

⁷⁹ Amar Lukavačkić, Anel Ibelić, *Eutanazija u uporednom pravu sa osvrtom na pravo BiH*, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 30, 2022, str. 155.

⁸⁰ Čl. 147. i 149. Krivičnog zakonika Crne Gore.

postupaka nije nespojiva s obavezom države iz navedenog člana, tako da zemlje koje dopuštaju neke oblike potpomognutog umiranja ne krše prava zaštićena EKLJP-om.

Konstatirajući porast trenda legalizacije potpomognutog umiranja te promjenu pravnog i društvenog konteksta u Evropi u odnosu na vrijeme donošenja odluke u predmetu *Pretty*, ESLJP je ipak ostao dosljedan u stavu, počevši od prve pa sve do najnovije odluke u predmetima vezanim za potpomognuto umiranje, da državama treba ostaviti široko polje slobodne procjene u odmjeravanju suprotstavljenih interesa pojedinca da zaštiti svoje pravo na ličnu autonomiju i javni interes države da zaštiti život osoba pod njenom jurisdikcijom.

Također je zanimljivo i shvaćanje ESLJP-a o tome kako tumačiti EKLJP u pogledu prava na potpomognuto umiranje. ESLJP ističe da EKLJP treba tumačiti u svjetlu današnjice, pa je potrebu za donošenjem i primjenom odgovarajućih pravnih mjera nužno konstantno preispitivati, imajući u vidu razvoj u evropskim državama i međunarodnim standardima medicinske etike. Čini se da se i iz navedenog može iščitati već spomenuta postepena evolucija stavova ovog suda prema primjeni postupaka potpomognutog umiranja, odnosno ukazivanje da bi u budućnosti oni mogli biti prihvaćeni u većem obimu nego do sada.

Što se tiče reguliranja postupaka potpomognutog umiranja u Evropi i ostatku svijeta, i površan uvid u zakonodavna rješenja u pojedinim zemljama pokazuje međusobno različit pristup ovom pitanju. Premda u većini država potpomognuto umiranje još uvijek nije legalizirano, ipak se može uočiti tendencija ka postepenom priznavanju ili makar toleriranju nekih od njegovih oblika. Dobar primjer za to su pojedine države nastale na prostoru bivše SFRJ, poput Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Kad je riječ o Bosni i Hercegovini, ta bi se konstatacija mogla odnositi samo na krivično zakonodavstvo Republike Srpske, pod uvjetom šireg tumačenja i shvaćanja pojedinih odredaba KZRS-a. Bilo bi dobro da se ovo pitanje preciznije normira na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, po uzoru na rješenja krivičnog zakonodavstva njoj susjednih zemalja.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Amar Lukavačkić, Anel Ibajić, Eutanazija u uporednom pravu sa osvrtom na pravo BiH, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 30, 2022.
2. Brunilda Bara, Gentian Vyshka, A Right to die: a comparing discourse of case laws in United States of America, European Court of Human Rights, United Kingdom and Albania, JAHR, Vol 5, No 9, 2014.
3. Council of Europe Publishing (ed.), Ethical eye: Euthanasia – Volume I, ethical and human aspects, Strasbourg, 2003.
4. Dijana Gracin, Jadranka Herceg, Žana Kovačić, Izazovi u razmatranjima o eutanaziji kao kaznenom djelu i činu milosrđa, Strategos, 6(2), 2022.
5. Dragana Kolarić, Lišenje života iz samilosti u Krivičnom zakoniku Srbije – odredba koja nije dobila svoje otelotvorenje u sudskoj praksi, Sveske za javno pravo, br. 17, 2014.
6. Dragutin Novaković, Eutanazija i situacije umiranja, Revija za sociologiju, br. 21, 1990.
7. G. Delogu, D. Morena, V. Tortorella, F. Perna, M. Arcangeli, R. Rinaldi, First Case of Medically Assisted Suicide in Italy Set New Legal Perspectives, Clin Ter 2024, 175 (1):7-10 doi: 10.7417/CT.2024.5026.
8. Grégor Puppink, Andreea Popescu, Koch v. Germany: The ECHR called again to decide on assisted suicide, European Centre for Law and Justice, <https://eclj.org/koch-v-germany-the-echr-called-again-to-decide-on-assisted-suicide>, pristupljeno: 15. 12. 2024.
9. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo – etičke dileme kriminalne politike, Hrvatsko medicinsko pravo u svjetlu europskih standarda, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 1/2010.
10. Maja Čolaković, Pravo na tjelesni integritet – privatnopravni aspekt, Mostar, 2015.
11. Nevena Aljinović, Ana Jeličić, Pravo na smrt? Eutanazija od antike do suvremenog doba, JAHR, Vol. 14/2, No. 28, 2023.
12. Paulien Walraet, Case Mortier V. Belgium: The Balance Between the Right to Life and the Right to Respect for Private Life in the Light of Euthanasia, European Journal of Health Law, 30, 2023.
13. Stephen Brown, Gross v. Switzerland and Right to Die Jurisprudence in the European Court of Human Rights, 14 Chi.-Kent J. Int'l & Comp. Law, 2014, <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/ckjicl/vol14/iss2/5/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.
14. Stevie Martin, Dániel Karsai v. Hungary: Further clarification of state obligations in the context of assisted dying, Strasbourg Observer, <https://strasbourgobservers.com/2024/11/26/daniel-karsai-v-hungary-further-clarification-of-state-obligations-in-the-context-of-assited-dying/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.

15. Strasbourgobservers.com, Haas v. Switzerland and Assisted Suicide, <https://strasbourgobservers.com/2011/01/27/haas-v-switzerland-and-assisted-suicide/>, pristupljeno: 15. 12. 2024.
16. Violeta Beširević, Bogovi su pali na teme: o ustavu i bioetici, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2/2006.

Zakoni i odluke Evropskog suda za ljudska prava

1. Pretty v. the United Kingdom, no. 2346/02 (Sect. 4), ECHR 2002-III (29. 4. 2002).
2. Haas v. Switzerland, no. 31322/07 [2011] ECHR 2422 (20. 1. 2011).
3. Koch v. Germany, no. 497/09 ECHR 2013/1 (19. 7. 2012).
4. Gross v. Switzerland, no. 67810/10 (30. 11. 2014).
5. Lambert and Others v. France, no. 46043/14 ECHR 185 (2015).
6. Mortier v. Belgium 78017/17, Judgment 4.10.2022 [Section III]
7. Dániel Karsai v. Hungary, no. 32312/23, Judgment 13. 6. 2024 [Section I], Final 2. 9. 2024.
8. The Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures) Act 2002.
9. Loi relative à l'euthanasie 2002.
10. La loi du 16 mars 2009 sur l'euthanasie et l'assistance au suicide 2008.
11. Ley Orgánica 3/2021, de 24 de marzo, de regulación de la eutanasia.
12. Lei nº 22/2023, de 25 de maio.
13. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 36/03, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023.
14. Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 19/2020 - prečišćen tekst, 3/2024 i 14/2024.
15. Krivični zakonik Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024 - odluka US BiH i 105/2024 - odluka US.
16. Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 40/2010.

Maja Čolaković, PhD, Full Professor

Faculty of Law University „Džemal Bijedić“ of Mostar

LEGAL REGULATION OF ASSISTED DYING

Summary: Euthanasia and assisted suicide, e.g. assisted dying is a controversial ethical, philosophical, medical, religious and legal issue, which has occupied society's attention for centuries. Recently, in Europe and the rest of the world, there is a noticeable trend towards the legalization of assisted dying, although it is still prohibited and criminalized in most countries.

The decisions of the European Court of Human Rights, starting with the case of *Pretty v. the United Kingdom* from 2002 onwards, show a gradual evolution of its views regarding the right of a person to choose the way and time of his own death, as an integral part of the right to private and family life as stipulated in Art. 8. European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms.

The paper presents and analyzes the views of the European Court of Human Rights on this issue, as well as the legislative solutions of euthanasia and assisted suicide in the law of Bosnia and Herzegovina and comparative law.

Key words: euthanasia, self-determination, privacy, field of free judgment